

24. Назаренко И.И., Филон В.И. Некоторые аспекты проблемы улучшения гумусового состояния осушенных дерново-подзолистых почв Предкарпатья // Вестн. с.-х. науки . 1985. № 9. С. 124-128.
25. Паньків З.П. Антропогенна трансформація дерново-підзолистих поверхнево-оглеєних ґрунтів Північно-Західного Передкарпаття // Междун. конфер. "Проблеми антропогенного почвообразования". Москва. – 1997. – П1. – С. 150-152.
26. Паньків З.П., Позняк С.П. Дерново-підзолисті поверхнево-оглеєні ґрунти Північно-Західного Передкарпаття. – Львів.: Меркатор. 1998. – 132 с.
27. Паньків З.П. Фізичний стан дерново-підзолистих поверхнево-оглеєних ґрунтів Північно-Західного Передкарпаття // Зб. "ґрунти України: екологія, еволюція, систематика, окультурення, оцінка, моніторинг, географія, використання". – Харків. 1996. – С. 32-33.
28. Подгаевская И.П. К характеристике дерново-подзолистых поверхностно-оглеенных почв северо-восточного Прикарпатья УССР // Почвоведение. 1959. – № 7. – С. 85-94.
29. Позняк С.П., Кіт М.Г., Шпаківська І.М. Деградація ґрунтів і проблеми консервації земель у басейні Верхнього Дністра // Вісн. ХДАУ. 2001. – № 3. – С. 101-105.
30. Фридланд В.М. О подзолисто-желтоземных почвах предгорий Карпат // Почвоведение. 1958. – № 1. – С. 27-38.

Summary:

The results of the structural-aggregate state investigations; problems of degradation of the Pre-Carpathian soils are presents. Till and tillage to a certain extent affect on the structural-aggregate state. The agrogenous soils are characterized by low contents of the agronomical valuable aggregates after tills, during rains. As the results of the prolonged agricultural using of the soils are high and critical level of the structural state degradation of the brown-podzolic and sod-podzolic surface-glaysolic soils of the research territory.

УДК 551.4: 911.2

Ганна ЧЕРНЮК

ПРИРОДНІ КОМПЛЕКСИ ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ "ЗАГРЕБЕЛЛЯ"

Ландшафтний парк "Загребелля" розташований в межах міста Тернополя між селами Пронятин і Кутківці, водосховищем та Львівською, Бережанською і Об'їзною вулицями.

Великомасштабні ландшафтні дослідження зі складанням картосхем на території парку проводилися тільки для навчальних цілей зі студентами Географічного факультету ТНПУ під керівництвом автора та інших викладачів на протязі 5-ти польових сезонів. На замовлення Управління екології м. Тернополя у 2004 році автором проведені спеціальні польові дослідження з метою виділення та інвентаризації природних комплексів. Маршрутні дослідження з описом точок і виявленням ПК рангу урочищ за допомогою топографічної карти та опубліковані матеріали і ландшафтні схеми Тернопільської області за К.І.Геренчуком та І.П.Штойко (2,3) стали фундаментом для побудови ландшафтної схеми на більшу частину території парку, яка включена до звіту Управління екології і природних ресурсів.

Результати досліджень дали можливість встановити природні ландшафтні комплекси рангу місцевостей за опублікованими даними та рангу урочищ (простих і складних) за польовими дослідженнями. В центральній частині парку прокладено 8 профілів через велику балку "Галичина" з описом фацій. Урочища і фації знаходяться під постійним антропогенним впливом. Відбувається порушення компонентів, особливо ґрунтового і рослинного покриву, в зв'язку з чим утворюються антропогенні модифікації ПТК і антропогенні фації.

Ландшафтна морфоструктура складається з наступних типів місцевостей і ПТК (природно-територіальних комплексів рангу складних та простих урочищ). Ландшафтний парк весь заліснений і включає дендропарк, лісопарк Загребелля, смугу лісів вздовж

західного берега водосховища і лісові масиви між Кутківцями і Пронятиним. До парку входять водні об'єкти – водосховище та гребний канал. (більш 200 га). Тут представлені наступні типи ландшафтних місцевостей.

1. Хвилясті межиріччя, складені потужними товщами лесовидних суглинків і лесів, зайняті переважно дубово-грабовими лісами на опідзолених чорноземах. У минулому частину їх території займали діброви, а решту – лучні степи. Площа приблизно 190 га.

2. Придолинні схили на лесовидних суглинках, частково або повністю вкриті дубово-грабовими лісами на еродованих чорноземах і сірих лісових ґрунтах (з великими і малими балками та долинами притоків головної річки). Площа приблизно 140 га..

3. Заплави та низькі тераси (1-3), складені алювіальними суглинками та супісками з різнотравними луками на лучних і дерново-лучних ґрунтах; вкриті лісонасадженням на території парку Загребелля, частково під населеними пунктами, дорогами. Площа в межах парку біля 12 га.

4. В центрі парку, від південно-західного кутка водосховища (готель “Галичина”) на північній захід простягається велика балка “Галичина” з широким плоским дном, тимчасовим водотоком з виходами криниць, і відносно великою правою балкою-притокою. В межах заказника вся балка заліснена. Її можна виділити як IV тип місцевостей, в межах даного ландшафтного парку, який складається з 9 типів урочищ: 1) урочища (ПТК) вододільних рівнин; 2) ПТК пологих схилів; 3) ПТК спадистих схилів; 4) ПТК крутих схилів з обривами; 5) ПТК крутих схилів; 6) ПТК днища балки з лісовою рослинністю; 7) ПТК днища балки з лучною рослинністю; 8) ПТК днища малих балок; 9) ПТК водойм.

Наведемо коротку характеристику урочищ цієї місцевості з площею більші 10 га.

1-ПТК вододільних хвилястих рівнин Тернопільського плато (висотою 340-360 м) з прилягаючими слабо похилими схилами крутизною до 5° , з темно-сірими опідзоленими ґрунтами і чорноземами опідзоленими на лесах, зайняті широколистяними лісонасадженнями, орними землями, населеними пунктами.

2-ПТК пологих схилів плато та балок (крутизною 3-7 $^{\circ}$) з темно-сірими та чорноземними опідзоленими ґрунтами, слабо змитими на лесових породах, зайняті в більшості лісонасадженнями, деколи населеними пунктами, дорогами, полями, присадибними ділянками, орними землями.

3-ПТК спадистих схилів (крутизною 7-15 $^{\circ}$), з темно-сірими і сірими опідзоленими середньо змитими ґрунтами на лесах і лесовидних суглинках, зайняті лісом, орними землями, частково пасовищами, городами, дорогами, будівлями присадибними ділянками.

4-ПТК – крутих схилів (крутизною 30-40-50 $^{\circ}$) з розмитими ґрунтами на лесових породах представлені підтипами урочищ: 4а) закріплені лісонасадженнями антропогенного і природного походження; 4б) оголених схилів з трав'яним покривом; 4в) обривів, урвищних схилів, ярів, насипів, берегових уступів тощо з виходами і відслоненням корінних порід, деколи вкритих зсувно-обривними рихлими нагромадженнями в нижніх частинах.

5-ПТК днищ малих неглибоких балок під лісом, деколи зайняті пасовищами, садами, городами, дорогами.

6-ПТК складного урочища великої балки “Галичина” з плоским широким дном, з постійним, завдяки штучному дренажу (заглибленням) водотоком, зі штучними дренажними канавами проти заболочування, з лучними, чорноземами і чорноземно-лучними та лучно-болотними ґрунтами, зайняті переважно мішаними лісонасадженнями, менш – луками, пасовищами, сіножатями. Для урочища днища балки характерна фаціальна плямистість, до 15 типів фацій: а) фація плоского дна балки з різнотравно-злаково-дерновинним луком (стадіон, футбольне поле); б) фація з дренажною канавою, зайнята лісонасадженням з ясеня, берези, кленів з різнотравно-злаковим покривом на лучних і лучно-чорноземних ґрунтах; в) фація днища з ялиновим лісонасадженням з сильно розрідженим трав'яним покривом на

лучних намитих ґрунтах; г) фація центральної частини дна балки з дренажним тальвегом, обсадженим берестом з сильно розрідженим трав'яним покривом; д) фація перезволоженого днища з лісонасадженням мішаним, ялиново-широколистяним і ялиново-дрібнолистяним; е) фація перезволоженого днища з насадженням тополі; ж) фація перезволоженого підтопленого днища з вільшняком; з) фація днища балки біля насипу дороги з молодим насадженням ялини; і) фація днища біля лівого схилу з насадженням кінського каштану і дуба; к) фація дна балки біля правого схилу з насадженням вільхи з домішками берези з трав'яним покривом; л) фація різнотравно-злакового дерновинного луку; м) фація біля тальвегу з перезволоженим ґрунтом, вологолюбним високотрав'ям і тополевою смугою; н) фація з лісонасадженням липи з домішкою дуба і берези; о) фація центральної частини дна з дренажною системою борозен і канав, зайнята сіножаттю; п) фація лінії дренажної каналу з перезволоженими ґрунтами з болотною рослинністю і рідкостойними вербами.

На схилах до водосховища у лісі проявляється ерозія у вигляді вимоїн, є улоговини, залишки багаття. На ПТК вододільної поверхні плато на околиці с.Кутківці біля телевішки вершинна та привершинна поверхня зайнята головним чином орними землями, тут йде будівництво. Біля бровки починається ліс, представлений у верхній частині схилу переважно тополями, кленами, грабом з трав'яним покривом різнотрав'я з угрупованнями кропиви дводомної. Біля бровки проходить ґрунтова дорога, засипана щебенем і біля неї господарські будівлі і присадибні ділянки. На відстані 1,5 км від вишки за дорогою, що веде в с.Кутківці вершинна поверхня вододільної хвилястої рівнини відкрита і тут є мікро форми рельєфу – западини, які не мають стоку, з водою, а також горбки. Ґрунт темно-сірий лісовий з достатнім зволоженням. Вглиб вододілу – присадибні ділянки і будинки, а ближче до схилу рослинність розріджена з окремими угрупованнями акацій, берези, ялини, клена. Схил змінений внаслідок побудови дороги.

Ландшафтне профілювання через велику балочну систему “Галичина” показало як формуються спряжені ряди фацій з включенням антропогенних модифікацій та перетворенням деяких антропогенних фацій на шляху повернення до природного стану.

Висновки. Ландшафтні дослідження парку “Загребелля” дозволили виявити морфологічну структуру ландшафтів, яка складається з 4 типів місцевостей та 9 типів природних комплексів рангу урочищ. За результатами досліджень можна ввести поняття про природно-антропогенні екотони та їх модифікації на рівні фацій і урочищ. Стан природних комплексів ландшафтного парку “Загребелля” свідчить про постійні зміни і порушення ведучих компонентів та морфологічної структури фацій, які перебувають у стадії антропогенних модифікацій та відновлення, внаслідок чого виникають ландшафтні екотони різного порядку (екотони урочищ, екотони фацій). Більш досконале теоретичне обґрунтування запропонованих типів екотонів можливе лише на базі тривалих стаціонарних досліджень.

Література:

1. Логінова Г.М., Чернюк Г.В. Ландшафтні екотони Рівненського Полісся. /Наукові записки. Серія: географія, №2, 2004.- Тернопіль: ТДПУ, 2004.-с.152-157.
2. Природа Тернопільської області. /За ред. К.І. Геренчука.- Львів: Вища школа, 1979.-167с.
3. Штойко П.І. Ландшафти. /Навчально-краєзнавчий атлас Тернопільської області.- Львів: ВНТЛ, 2000.-с.14.
4. Чернюк Г.В. Ландшафтний парк “Загребелля”. // Звіт Управління екології і природних ресурсів Тернопільської області за 2004 рік.

Summary:

THE NATURAL COMPLEXES OF THE LANDSCAPE PARK ZAGREBELYA.

The morphological structure of the landscapes of the Park Zagrebelya are established on the basis of the author landscapes research/ The interpretation about the antropogenical modifications and the landscapes ecotones of facies.